

تصحیح رساله‌های خطی را به عنوان موضوع پایان نامه بپذیریم

حجت‌الاسلام رضا مختاری، کتابشناس و مدیر موسسه «کتابشناسی شیعه» اعتقاد دارد، مراکز علمی کشورمان باید تصحیح یک رساله خطی یا بخشی از آن را به عنوان پایان‌نامه بپذیرد. وی با انتقاد از برخی مصححان که کار خود را به عنوان یک امر خدماتی تلقی می‌کنند، تصحیح متن را از تالیف و ترجمه سخت‌تر می‌داند.

حجت‌الاسلام رضا مختاری، مدیر موسسه «کتابشناسی شیعه» و از جمله پژوهشگران دغدغه‌مند در این حوزه است. وی می‌گوید: احیای تراث اسلامی بعد از انقلاب اسلامی سر و سامان پیدا کرده اما هنوز برخی آثار شناسایی و احیا نشده است. به اعتقاد این مدیر فرهنگی وضعیت احیای تراث اسلامی در روزگار ما در حالت تعادل به سر می‌برد. گفت‌وگو با حجت‌الاسلام رضا مختاری و دغدغه‌های وی درباره احیای تراث اسلامی را در زیر می‌خوانید:

از آنجا که تراث اسلامی میراث معنوی و فکری ایران اسلامی است و رساله‌ها و نسخه‌های خطی در حوزه فلسفه اسلامی نیز جزیی از آنها به شمار می‌آید. ایرانیان معاصر و پژوهشگران تا چه میزان توانسته‌اند از این میراث فکری محافظت و آن را به درستی احیا کنند؟

امروزه در کشور ایران تلاش‌های فراوانی برای احیای میراث فلسفی انجام شده است اما این تلاش‌ها کافی نیست. در گذشته دسترسی به نسخه‌های خطی مانند امروز آسان نبود و طبعاً کسانی که آثار فلسفی را تصحیح می‌کردند تنها به چند نسخه در دسترس خود اکتفا می‌کردند. به برکت فهرست‌نویسی نسخه‌ها امروزه دستیابی به این رساله‌ها برای تصحیح آسان است. دسترسی به نسخه‌های خطی امروزه امر مشکلی نیست از این نظر برخی متون بخش میراث فلسفی احیا شده و بخش‌های احیا نشده هر دو نیازمند به تصحیح هستند. در تصحیح متون به ویژه در شرایطی که بخش اعظمی از نسخه‌ها و مخطوطات شناسایی شدند یک مصحح نباید به یافتن چند نسخه بسنده کند بلکه باید برای تصحیح نسخه مناسب تمامی نسخه‌های شناسایی شده را احصاء کند، سپس نسخه اصل نزدیک به خط مولف یا نسخه‌ای را که شاگردان از مولف جمع‌آوری کرده‌اند به دست بیاورند.

اگر مصحح به یافتن نسخه‌های اصیل‌تر و بهتر استقرا نکند کار وی از اعتبار چندانی برخوردار نخواهد بود. مصحح خوب در گام‌های بعدی باید بهترین نسخه ممکن برای تصحیح را انتخاب کند حالا می‌تواند بهترین نسخه یک نسخه باشد یا ده‌ها نسخه. یافتن اختلاف بین نسخه‌ها امر مهمی است که مصحح نباید آن را فراموش کند زیرا یافتن نسخه‌های مناسب می‌تواند مصحح را در

تاثیرپذیری مولف از اندیشمندان دیگر کمک کند البته پیدا کردن منابع اختلافی بین کتاب مرجع مولف نیز از دیگر کارهای مهمی است که مصحح نباید به آن بی‌توجه باشد.

با توجه به تفسیر شما از موقعیت تراث اسلامی در ایران می‌توان این‌گونه برداشت کرد که وضعیت احیای این نسخه‌ها در حال تعادل به سر می‌برد؟

بله این طور است به هر حال کارهای مهم و شایسته‌ای در ایران منتشر شده اما نباید از رساله‌های شناسایی نشده و تصحیح نشده نیز غافل شد.

با توجه به اینکه شما مدیریت موسسه کتابشناسی شیعه را برعهده دارید و طبعاً به علت نوع کار خود با موسسات خارج از ایران نیز در ارتباط هستید، وضعیت مقایسه‌ای بین ایران و شرایط نگهداری و احیای نسخه‌های خطی در خارج از کشور را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

در پاسخ به این پرسش شما باید بگویم ایران یکی از پیشرفته‌ترین کشورهای دنیا در تعداد فهرست‌نویسی نسخه‌هاست. البته از کمیت صحبت نمی‌کنم زیرا اعتقاد دارم در نوع کار مصححان و کتابخانه‌های خارج از ما بهتر عمل کرده‌اند اما هیچ‌کدام از کشورهای دنیا به تعداد مصححان و فهرست‌نگاران ایرانی نسخه‌های خطی را فهرست نکرده‌اند. کتابخانه آیت‌الله مرعشی کتابی با عنوان «فهرست الفهارس» را به کوشش حسین متقی منتشر کرده است. این کتاب شاهدهی بر مدعای من است زیرا نشان می‌دهد چه تعداد نسخه خطی در ایران فهرست شده است.

به نظر شما موسوعه‌نگاری یا جمع‌آوری مجموعه رساله‌های اندیشمندان تا چه میزان می‌تواند از انتساب رساله‌ها به علما پیشگیری و کار تصحیح را آسان کند؟

سوال خوبی را مطرح کردید. در حال حاضر چند تن از علما و فضلا در حال تصحیح آثار ابن‌سینا هستند. رساله‌های بسیار زیادی نیز منتسب به شیخ‌الرئیس است. موسوعه‌نگاری یا جمع‌آوری آثار اندیشمندان در یک مجموعه به کار مصححان کمک کرده و از انتساب‌های فراوان آثار و اندیشمندان نیز جلوگیری می‌کند. همان طور که می‌دانید در سال‌های اخیر موسوعه‌های شهید اول، شهید ثانی، شرف‌الدین و علامه بلاغی منتشر شده است. نگارش این موسوعه‌ها از شتابزدگی مصححان نیز جلوگیری می‌کند و باعث می‌شود تا رساله‌های کوچک اندیشمندان مورد غفلت قرار نرفته و در این مجموعه‌ها احصا شود.

قطعاً انتشار موسوعه‌هایی مانند موسوعه شهید ثانی و... نیازمند زمان بسیار زیادی برای احصای درست رساله‌های آنهاست، جای تیمی قوی برای شناسایی این آثار در میان مصححان نیز به چشم می‌خورد؟

با شما موافقم. تیم مصححان نیازمند گروهی از پژوهشگران هستند که بتوانند در احصای رساله‌های خطی و انتشار آنها در یک مجموعه نقش پررنگی داشته باشند. باید اشاره کنم که موسوعه شهید اول و ثانی از سی سال گذشته در حال جمع‌آوری بود اما این نکته را نیز نباید فراموش کنیم که برخی مصححان منتظر دریافت رساله‌ای شسته و رفته برای تصحیح هستند.

بسیاری از پژوهشکده‌های تاسیس شده که دارای بخش‌های متنوع فلسفه و کلام هستند جز در یک مورد بخشی مربوط به احیای تراث اسلامی ندارند در حالی که تمامی پژوهش‌های فلسفی و کلامی باید دارای مبنایی از گذشتگان باشد، این نوع نگاه پژوهشکده‌ها به احیای نسخه‌های خطی را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

باید به این نکته اشاره کنم که بعد از وقوع انقلاب اسلامی احیای آثار مکتوب سر و سامان بیشتری پیدا کرده است، اما با نکته‌ای که شما به آن اشاره کردید موافقم. در میان پژوهشگردهای تاسیس شده تنها یک یا دو پژوهشگرده هستند که دارای یک بخش قوی برای احیای تراث اسلامی هستند. از این نکته نباید غافل شویم که برخی اهالی فضل و علم این تلقی را دارند که تصحیح متن کاری خدماتی است در حالی که به اعتقاد من تصحیح یک متن فلسفی سخت‌تر از تالیف ترجمه است زیرا مصحح باید به زبان نویسنده، اصطلاحات و موضوع رساله مسلط باشد تا بتواند تصحیح مناسبی از یک رساله ارائه دهد.

بی‌تعارف باید بگویم حق تصحیح و احیای متون ادا نشده است. مراکز علمی ما هنوز تصحیح متن یا بخشی از آن را به عنوان یک پایان‌نامه نمی‌پذیرند در حالی که مراکز علمی دیگر مانند «جامعة الاسلامیه المدینه» تصحیح کتاب یا بخشی از آن را به عنوان پایان‌نامه علمی می‌پذیرد. به اعتقاد من مراکز علمی ایران اهمیت کار و سختی آن را درک نکرده‌اند به همین دلیل است که این موضوعات را به عنوان پایان‌نامه نمی‌پذیرند و همین امر موجب تکرار عناوین پایان‌نامه‌ها و انباشت آن می‌شود. اگر ما بتوانیم مراکز علمی‌مان را متقاعد کنیم که احیای تراث اسلامی می‌تواند بخشی از پایان‌نامه‌های دانشجویان باشد بسیاری از عناوین تکراری پایان‌نامه‌ها دیده نمی‌شود و احیای میراث معنوی و فکری تمدن ایران اسلامی نیز در سرلوحه اقدامات پژوهشی قرار می‌گیرد.

منبع: خبرگزاری ایبنا